

State DRAGOMIR

RENI (II)

Adoua zi des de dimineață, sunetul clopotelor sfinte înălța smerite rugă către cer. Credincioșii se îndreptau spre sfântul locaș.

Intrăm în biserică. Ascultăm slujba pe rusește. De câte ori se auzea și câte un „*Doamne miluiește*“ pe românește, semnul crucii, făcut de toți credincioșii, mai mărea atmosfera de smerenie și de înălțare sufletească! Aproape toți erau moldoveni!...

...Mai într-un târziu, un preot tânăr, de o frumusețe ideală, cu o figură ca a lui Crist, începu a citi evanghelia pe *rusește*, deși el însuși moldovan. Își purta îmbrăcămintea cu o eleganță clasică, care ar fi făcut gelos pe artistul cel mai desăvârșit!

Toată lumea a îngenucheat și asculta. Lîngă mine, un bătrîn, pe cînd preotul citea, își spunea rugăciunea rugăciunilor, cu ochii către *Dumnezeul omenirii*, în *moldovenește*, încet, după obiceiul bătrînilor noștri:

„Tatăl nostru, carele ești în ceriu, sfințească-se numele Tău; *vie* împărăția Ta, facă-se voia Ta; precum în ceriu, așa și pe pămînt Pînea noastră, cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi, și ne iartă nouă *greșelile noastre*, precum iertăm și noi *greșîților noștri*, și nu ne duce pe noi în *ispită* și ne izbăvește de cel *Rău*. Amin.“

Această voce, care se părea că vine din alte lumi, era protestul cel mai energetic al unei conștiințe care-și cerea *Înălțarea* la viața care și ei i se cuvine. Preotul pare că amuțise; și nu se mai auzea, în biserică, decît glasul simbolic, ca din mormînt, al bătrînului, care părea apostolul unui neam întreg.

După ieșirea din biserică, toate magazinele se deschid. Ele stau închise în tot timpul slujbei bisericești. Oamenii se împrăștie prin piață, prin dugheni, prin cîrciumi. Toți își caută de nevoile lor. E vremea muncii. Toate satele de prin împrejurimi, până la 40 de verste depărtare, la Reni vin de-și îndestulează lipsurile. Toată piața mare, ca și ulițele care se desfac și se-mprăștie în toate părțile tîrgului, foiesc de lume. Costumul unor țărani moldoveni, pentru zile de sărbători, cînd vin la tîrg, a suferit influență rusească. Ei poartă botfori, pantaloni, cămașă colorată și șapcă; în sat însă, ca și la muncă, pe cîmp, din haina lui toată albă, compusă din ițari, opinci și cămeșă, nu iese. Ei nu grăiesc altă limbă decît moldovenească. O grăiesc foarte frumos și foarte dulce. Țăranul nostru de pe aici e cel mai curat și mai de seamă păstrător al limbii strămoșești. Nu știe un cuvînt

străin. Din convorbirile pe care le ai cu unul poți conchide asupra chipului de a gîndi, simți și voi a tuturor.

Nu este deosebire mare între sufletul țăranului moldovean din Basarabia și cel din Moldova. Este o deosebire pe care a inculcat-o în sufletul țăranului de la noi școlile sătești, prin urmare, cultura, mare, mică, pe care a căpătat-o prin ajutorul lor. Așadar, cel din România liberă are un orizont mai mare, o minte mai deschisă. Atît; încolo, el este aidoma țăranului nostru. El se roagă, cîntă, joacă, jelește, ca și cel de la noi; are mai puține cunoștințe decît al nostru; e mai naiv și mai simplu.

„Din ce sat ești, bade?“

„De la Brînza“.

„Cum o duceți cu sănătatea?“

„Cînd mai rău, cînd mai bine. O ducem și noi cum putem!“

Bătrînul cu care vorbeam era slab și tușea din greu.

Era însoțit de-o bătrînă, nevasta lui, și de un om tînr, să fi tot avut treizeci de ani!

„O ducem greu cu sănătatea! Parale nu prea avem cu ce ne căuta la doftor, c-aici, la Reni, îi foc de scump să te cauți cu unul. Babe care să se priceapă în leacuri, ca altădată, nu mai avem și uite, ia așa ne uscăm pe picioare“.

„Nu vin doftori prin sat, pe la d-voastră?“

„Da' nu mai vin, cucoane; ia murim cu zile! Dacă n-am mai avea și pe Cuconaș G., zău că nu știm ce-am face. El e priceput și ne-nvață de bine“.

„Apoi bine, el nu-i doftor!“

„Ș-apoi, dacă ne-nvață bine și ne dă și doftorii ieftine! Unii îmi zic să mă duc la Galați. D-apoi, de unde parale?“

„Cum, nu aveți pămînt? ...nu aveți avere?... vite?...“

„Pămînt avem, d-apoi, dacă l-am tot îmbucătățit și acum ne-a rămas numai cîte un petic. Mie, un petic; la alți doi feciori ai mei iarăși le-am mai dat; am să-i las și istuia, după ce oi muri, bucățica mea de pămînt. Asta ce să le ajungă?..“

Cînd mai dă și cîte un an bun, e mai bine de noi; dar și cînd dă un an rău, ne-ngloadă în datorii și ajungem iar nevoieși!...“

„De cînd aveți pămînt?“

„Apoi, din timpul Moldovei, de cînd ni s-a împărțit“.

„Dar cu rușii, cum o duceți?...“

„Da’ cine-i mai vede?... Dacă n-ar fi grănicerii, cari se plimbă ca niște cocostîrci pe malul Prutului, și cordonul unde stau, nici n-am ști că sînt!”

„Cum? în sat n-aveți?”

„Da’ nu mai avem!”

„Pe cine aveți primar?”

„Ia pe un moldovan de al nostru.”

„Dar notar?”

„El cică-i rus, dar numai scrie rusește, că de grăit, grăiește moldovenește.”

„La muscali vă ia copiii?...“

„Ia, da’ nu așa mulți! Din sat dacă pleacă cinci ori șase flecăi; ceilalți rămîn pe lîngă casă...”

„Cu birurile vă-ngăduie?”

„De asta, n-avem de ce ne plînge... Cînd n-avem, nu ne ia sufletul!”

„Vasăzică, vă-mpăcați bine?”

„Cum să nu, cucoane?”

„Aveți școală în sat?”

„Amu de vro doi ani.”

„Vasăzică, vă-nvață copii pe rusește?...“

„Da’ nu mai învață ei rusește, ferească sfîntul! Tot moldoveni rămîn!... Nici învățătorul nu mai știe acum ruseasca, tot pe moldovenește îi învață întăi, ca să poată prinde și copii puțină rusească!...”

„Ce credeți dvs, e bine la Moldova?”

„Apoi, unii români zic că-i bine, alții zic că nu.”

„Cum, în ce fel, zic că-i bine? Cum îi bine?...“

„Apoi, cică și acolo sînt mai bine îngrijiți.”

Cică cei mari și cei cari se pricep se gîndesc tot timpul la dînșii; că le fac tot soiul de înlesniri; că îngrijesc de sănătatea lor; că le dau învățătură; că *ucitelii* îi învață cum să-și îngrijească de gospodărie!...”

„Da, de asta-i adevărat!”

„La noi, dă, dacă nu ne-ngrijim noi de noi, alții nu mai îngrijesc!...”

În zi de sărbătoare, cînd Renii e plin cu oameni de prin satele de prin împrejurimi, e mai românesc decît multe alte tîrguri din Țară. Lasă că numai în centrul lui, chiar și în celealalte zile, el nu-ți dă impresia că ar face parte dintr-o țară străină de limba și obiceiurile noastre. Tîrgoveții știu ceva mai mult și mai bine despre noi, căci au o părere admirabilă. Sînt entuziasmați; ne doresc; ne iubesc, și ne iubesc în chip sincer, cu dorul sufletului unui om, care într-adevăr ar dori să-și schimbe chipul sufletesc de-a trăi

Dacă intri în viața de toate zilele a acestor tîrgoveți, ea e aidoma vieții din Țară. Ei cîntă românește, jelesc românește, petrecerile pe care le fac între dînșii au caracter românesc. Înspre seară, în celealalte localuri de petrecere, cînd sînt deschise, în afară de cazin, precum și în petrecerile intime familiale, în limba românească

se vorbește și se cîntă.

Aci au loc convorbiri aprinse; aci resimți regretul adînc al unor vremi de aur, pe cari ei caută să le ajungă. Aci găsești tineri, cari îți spun că au fost în România, că atmosfera sufletească de la noi le place; că nicăiri nu se simt mai la dînșii casă!... Tot aci, întîlnești femei tinere și mai în vrîstă, care, cu reminiscența vremurilor românești, cîntă romanețe vechi, ba chiar și din cele mai noi, acompaniindu-se din ghitară. Ele întonează cu afîta drag: „Tu, care ești pierdută în neagra vecinie” de Alecsandri, *Cu Ninița-n gondoletă* de același; iar din cele mai noi, pe acele pe care le aduc și le popularizează lăutarii români, cari-și găsesc un debușeu prin toată Rusia, dar mai cu seama în Basarabia!...

Aci, răzleț, într-un colț al odăciei, întîlnești un tînar student, care, cu ochii înlăcrămați și cu sufletul îngîndurat, îți spune toate doleanțele pe care el, om cu conștiința luminată, le simte pentru toți, le gîndește pentru toți. El vede unde sînt rănile; el știe ce ar trebui să se facă; el are vederi sănătoase; el ți-o spune că nu este altă cale de urmat decît aceea pe care ți-o spune, deși pe șoptitele, pare că i-ar fi frică. Resimți, din ceea ce-ți spune, drumul pe care trebuie să-l urmăm, ca să ne ajungem idealul!...

„Noi ar trebui să fim mai energici!... Asta ne lipsește nouă, moldovenilor de aici. E un păcat mare, pe care-l săvîrșim față de conștiința întregului neam românesc.

Acum, rușii au început, și au să reușească, să ne ademenească pe toți ai noștri, cărora nu ne refuză nimica. Ne fac toate înlesnirile economice, toate înlesnirile materiale. Știi cum se poate conrupe și pierde sufletul pe calea aceasta!... Îngrijind perfect de partea noastră materială, ei izbutesc, cu-ncetul, nici de vorbit, să ne facă să uităm de partea noastră sufletească națională. Am început, noi orășenii, cari, în chip fatal, trebuie să ne facem o parte din educație în rusește, să uităm că sîntem români. Zic, o parte, căci tocmai această jumătate de educație intelectuală, care se dă prin școlile urbane primare, e mijlocul cel mai bun de-a întuneca și de-a pierde, cu încetul, conștiința orășenilor noștri. Despre noi, ceșialalți, cari trecem mai departe, la studiile mai înalte rusești, nu-i pericol. Noi, în loc să ne uităm de origine, această mai înaltă culturală [culturală?] a spiritului nostru ne deșteaptă conștiința, ne face să ne amintim de ea. Se-nțelege că nu toți își mai amintesc de aceasta, dar o parte cu siguranță că-și resimte sufletu-i tresărind la ideea națională.”

Trist tablou al viitorului orășenilor de prin tîrgurile moldovenești din Basarabia!...

Măhălălile, pe care rușii au încercat să le rusifice, întroducînd în sînul lor o mulțime de haholi, cu gîndul că le-or rusifica, au rămas tot moldovenești!... N-au izbutit să ajungă la alt rezultat decît la acela că toți haholii s-au moldovenizat.

Te rătăcești, de pildă, într-o zi, prin aceste suburbii, ca să zicem așa, ale Renilor și te-ntâlnești cu o biată femeie sau c-un biet om, și-i întrebi pe moldovenește:

„Ce ești d-ta?...“

„Eu? rus!“...

„Cum rus? eu văd că grăiești tare frumos moldovenește“.

„Apoi, dă, cum să nu grăiesc, dacă eu numai moldovenește grăiesc de când am venit aici. Ei!... eram mic!“

„Da, rusește știi, nu-i așa?...“

„Da' nu mai știi nimica, cucoane!... Acum, am uitat!... Știam...“

„Vă-mpăcați bine cu moldovenii?“

„Tare bine, cucoane... Ei îs oameni cumiți, blajini, ca și noi!...“

.....

Eram curios să cunosc sentimentul public asupra României.

El se poate manifesta numai în mulțime, acolo unde nu ai părerea răzleață a unuia sau a altuia, dar unde, cu toți într-un glas, își manifestează expresiv adâncul cugetării și simțimentelor lor. – N-am putut avea această ocaziune, deoarece nu mi-a fost dat ca, prin mine însuși, să-mi dau seamă. Ar fi trebuit să asist fie la o reprezentație dată de vro trupă românească, fie la vro ocaziune, când, de pildă, dintr-o momentană pornire, mulțimea se manifestează. Dacă nu mi-a fost dat să asist, în schimb, am auzit.

De câte ori vro trupă românească de teatru se rătăcește pe-aici, oricum și din orice elemente ar fi compusă, lumea să năpusește s-o vadă și s-o audă.

„Mai dăunăzi, a fost pe-aici trupa lui Bărcănescu.

O! ce multă lume a fost și ce bine au jucat!... De-aici actorii au plecat la Ismail.

Și acolo le-a mers bine! Numai se zice că ar fi izbucnit o neînțelegere între dînșii și s-au desfăcut. Păcat!... Dacă mai dăunăzi, seara, ar fi jucat trupa românească, ne-am fi suit și noi, sus, la cazin; dar așa, ce să căutam? Ah ! ce bine joacă actorii români și cât de mult ne plac...“

„Ce trupe de teatru românesc au mai fost pe aici?“

„Apoi, am mai avut, acum câțiva ani, o trupă de la dv., de la Iași!...“

„Care?“

„A lui Bobescu și Alexandrescu“.

„Ce v-au jucat trupele acestea?“

„Operete!“

„Bine, bine... dar din piesele românești?...“

„Baba Hîrca... Iosif în Egipt... Lipitorile satelor...“

„V-au plăcut?“

„Cum să nu, dacă erau pe moldovenește... Lumea venea nebună!... Păcat numai de-un lucru, zău așa!“

„De ce anume?“

„Că nu vin mai des actori români pe la noi!... Tare ne plac!“

.....

Sînt funcționari cari, încă din timpul României, își păstrează slujbele. Ei le fac cu credință. Se-mpacă bine cu rușii, fiindcă sînt oameni acătări. Cînd nu știi ei rusește, învață, și cînd nu știi rușii moldovenește, învață, Ei se duc unii la alții. Rușii sînt în relațiuni strînse, familiare, cu moldovenii. Fetele românce se mărită după ruși și moldovenii iau în căsătorie rușe! Sînt totdeauna împreună. Ei se-mpacă foarte bine unii cu alții.

„Bine, dar această amestecătură n-ar să aducă după dînsa, ca să uitați, cu vremea, că sînteți moldoveni?“ întrebai eu pe conlocutorul meu, cu care, înspre seară, măsurăm împreună, încet și gînditori, malurile Dunării.

„Dă... ce să facem, dacă de amu, pentru noi, e așa!...“

„Cum adică, dv. nu sînteți de părere că trebuie să trăiți ca moldoveni?“

„Ba da, noi moldoveni sîntem, moldoveni trăim și moldoveni vroim să murim, decît...“

„Decît, ce ?...“

„Nu prea se-ngrijesc ai noștri de noi!...“

„Care ai noștri?“

„Ai noștri, dintre moldoveni! Ei sînt nepăsători la viața noastră! Dacă s-ar îngriji și ar cere, ei pentru noi, școală moldovenească, ei, cari au trecere, socot c-ar răuși... Cum le dă voie grecilor și altor naționalități să aibă școlile lor în Rusia, ele, care nu sînt de baștină de-acî?...“

Socot că ne-ar da voie și nouă, dar vezi că deputații noștri din Dumă se mulțumesc cu aceea că... sînt deputați! Apoi, să spunem drept... noi înșine am căzut în moliciune și nepăsare, fiindcă rușii au găsit mijlocul să ne astupe gura! Prin faptul că sîntem creștini ca și dînșii, ei speculează creștinismul! Moldovenii fiind credincioși pravoslavnicii, ei nu fac nicio deosebire între ei și noi, și cu vremea, ce-i dreptul, o să dispărem în mijlocul elementului slav. Aici e pericolul cel mare! Am prefera să se poarte cu noi cum se poartă ungurii cu românii din Ardeal!...

Atunci, ar fi sacrificate, ce-i dreptul, cîteva vieți moldovenești, dar, în schimb, ar izbucni oarecare viață națională, conștiință. Eu nu am încrederea pierdută. Uite, astă-vară, cînd Regele României a făcut plimbarea pe Dunăre!

Țărmlu ista era plin de-o mare de capete. Însuflețirea era colosală!... Am trăit cîteva clipe de viață entuziastă. Tot Reniul era pe aici. Toate capetele s-au descoperit, iar vaporul pe care călătorea Regele, în mintea multora, lua proporțiile unui mare mîntuitor!

Să avem încredere!“

Aceste din urmă cuvinte ale lui îmi dădură putere.

Ne reîntoarsem în tîrg, pe amurgite, cînd cele din urmă raze ale soarelui de-abia mai mijeau, de după dealurile îndepărtate, pe vîrfurile cărora se lăsau nori de fum. Noaptea înainta, și înainta cu greu și încet, aducînd cu dînsa toate gîndurile negre și apăsătoare. Cîtă vreme până-n zorii zilei! Cîtă vreme pîn' la ziua dătătoare de lumină și conștiință!... Ce-aducea ziua văzusem, trebuia să mă mulțumesc și cu asta! Dacă nu era nici atît?... Descurajare-durere, mare mulțumire și mare încredere!... Cînd începurăm, pe cînd ne reîntorceam, să ne perindăm în minte ceea ce încercasem și ceea ce era să mai încercăm; cînd tocmai descurajării îi veni locul, dintr-un foișor se auzea, de la un gramofon, *Marselieza*; iar cînd trecurăm pe lîngă cazin, muzica militară rusească întona, pentru plăcerea celor cari iubesc muzica națională: *o horă*; pe cînd de la grădina lui Chiriac se auzea, cînd din gramofon, cînd de la niște lăutari, cîntece românești, iar de peste drum, de pe prispa primăriei, un *deseațchi* (sergent), cum cînta așa cîntă pe *moldoveneste* ce cîntau și lăutarii de la Chiriac!... Mi-a revenit în minte vorba tînarului „*Să avem încredere*“. Cînd îmi rezumam impresiile încercate, de cînd intrasem în Basarabia și pînă-acum, ele nu erau dintre acele care să-mi aducă neîncredere și deznădejde. Dimpotrivă, cumpănind atmosfera sufletească generală de-acum, cu alta de mai înainte, era mult mai aducătoare de liniște cea din prezent. Concluzia la care ajungeam, după toate, era că atît timp cît mulțimea, marea mulțime, care stă pozderie între Nistru și Prut, răzlețită pe toate văile și dealurile; țărănimea cea toată, care, inconștient, ne păstrează conștiința; precum și conștiința asta de neam, așa de răzleață de-altfel, ca aceea a studenților pe cari-i întîlnisem și cu care vorbisem, stau de pază hotarelor gîndului nostru, neamul românesc mai poate-nfrunta viforurile timpurilor! Viitorul se arată-n zori, ca și dorința ce o are cineva, cărui i s-a părut c-a stat multă vreme în întunericul nopții și dorește zorile zilei!

.....

A doua zi, înspre seară, pe un cer plin de nouri, eram pe drumul dinspre Cahul! Credeam că vîntul ce se pornise îi va-mprăști; în loc de aceasta, el îi aduse de-asupra-mi și... ploaia se porni. Pe podișul dinspre Reni, pe unde odinioară, copil, simțeam fiorii necunoscutului, precum și ai plăcerii, în tovărășia acelor două trăsuri și a lunii așa de fățarnice și schimbătoare, și sub impresia tuturor minunățiilor pe care cei doi prieteni ai mei mi le tot puneau în fața, acum, mă găseam, singur, în lumea gîndurilor mele de-acum, care se distanța cu veacuri de lumea de-atunci. Ploaia torențială; cerul întunecat de mulțimea norilor, cari se rotocoleau; caii, cari înotau pîn' la piept în șiroaie de ploaie; românul, care-și mîna, din greu, cei trei cai de la căruța-i, ale căreia roți se-nfundau din ce în ce în noroiul de pe drumul dintre

lanurile cu popușoi... și...

Căruța... mergea mai anevoie; caii se luptau amar-nic... și țăranul, tot potrivindu-și hăturile și îndreptîndu-și sumanul și căciula, cînd cu ochii înspre cer... cînd căutînd, în depărtare, o zare de lumină!... ofta din greu.

Și ploaia curgea!

.... Într-un tîrziu, îmi zise:

Ei! de-acuma ... s-avem încredere!...

Scăpăm.

.....

Așa și neamul nostru, îmi zisei în gînd, merge greu, deocamdată, dar, după cum lumina, care acum se vede în depărtare, semn al scăpării... tot așa, trebuie să zărim odată și lumina salvării lui!. Trece prin multe și prin grele peripeții; merge cu anevoie înspre lumină, care se vede în depărtări, dar, odată și odată, trebuie să ajungem – *s-avem încredere!*...

.... Cînd s-a înnoptat, coboram într-un sat: la Colibași!... Cerul se luminase; niciun nor nu-l mai întuneca, iar luna se ridicase de-o sulită pe cer și, din deal, lumina ei dulce și binefăcătoare aducea *încredere* și nădejde!...

Începînd de la Giurgiulești și trecînd prin toate satele pînă la Colibași, și de aci pînă la Cahul, țărani trăiesc bine, că mai au încă pămînt. Unii din ei au pînă la 20 de deseatine, însă mulți și l-au îmbucătățit și pierdut. N-au căutare medicală deloc. Se îngrijesc ca-n timpuri primitive. Fatalismul e în explicațiunea tuturor cauzelor, care-i fac să-ndure orice boală cu o resemnare, demnă într-adevăr numai de o înapoiată stare culturală!

„Așa a fost să fie!“ „Dacă o da Dumnezeu, s-o face bine...“ „Cum o vrea Cel de sus!“...

Acest chip de a fi și de a explica toate efectele, numai printr-această cauză simplistă, îi fac de cad în această indolență. Acei cari mai contribuiesc încă la această stare de înapoiare sufletească mai sînt și preoții, cari, pravoslavnici cum sînt, infiltrază în sufletul lor, această simplistă cauză a tuturor cauzelor și efectelor. Preoții tineri, cari au început să vie și să preschimbe pe cei bătrîni, lucrează, cît pot, la desrădăcinarea acestui fatalism, într-adevăr dăunător. Pe lîngă preoți, și unii învățători, pe unde sînt, contribuiesc în limitele puterilor lor, la emanciparea conștiinții din această întunecime în care zace.

Bieții oameni îți fac milă. Îți compătimești, căci alt mijloc de îndreptare a stării lor de suferință nu au. Cuvînt de evanghelie pentru ei e numai Dumnezeu și Împăratul'.

Despre noi, cei din țară, ei au o părere bună și ne rîvnesc în multe. De altfel, despre aceasta am mai arătat. Mai tîrziu, o să mai citez convorbiri cu unii din ei, din care reiese simpatia și părerea pe care o au despre noi.

(Text îngrijit de **VICTOR DURNEA**)